

מרכז המידע למודיעין ולטרור
המרכז למורשת המודיעין (מל"מ)

3 בנובמבר 2008

החלטה היסטורית של סוריה לכוון קשרים דיפלומטיים עם לבנון ומשמעויותיה

צו מספר 358 לכינון קשרים דיפלומטיים בין סוריה ללבנון שפירסם נשיא סוריה בשאר אסד
(המקור: הטלוויזיה הסורית, 14 באוקטובר 2008)

1. ב- 14 באוקטובר 2008 פרסם נשיא סוריה בשאר אסד **צו מספר 358** הקובע כינון יחסים דיפלומטיים בין סוריה ללבנון, והקמת שגרירות סורית בלבנון (סוכנות הידיעות הסורית, 14 באוקטובר 2008). לפרסום הצו קדמה הודעה משותפת של נשיאי סוריה ולבנון, בשאר אסד ומישל סלימאן, בדבר הסכמתם לכונן יחסים דיפלומטיים בין ארצותיהם בעת ביקור מישל סלימאן בדמשק (13 באוגוסט 2008). לאחר ביקור נשיא לבנון בדמשק פרסמה לבנון צו מספר 268 הקובע הקמת שגרירות לבנונית בסוריה (13 בספטמבר 2008).

2. יום לאחר פרסום הצו הסורי, הגיע פוזי צלוח', שר החוץ הלבנוני, לביקור בסוריה. הוא נפגש עם הנשיא בשאר ועם וליד מעלם, שר החוץ הסורי. שני שרי החוץ חתמו ב-15 באוקטובר לפנות בוקר על הודעה משותפת בדבר כינון יחסים דיפלומטיים. בהודעתם המשותפת הם הדגישו כי סוריה ולבנון שואפות להדק את "יחסי האחוה המצוינים בין שתי המדינות האחיות", על בסיס של כבוד הדדי כלפי ריבונותה ועצמאותה של כל אחת מהמדינות. שר החוץ הסורי, בתשובה לשאלת אחד העיתונאים, ציין כי מינוי שגריר סורי בלבנון יתבצע לפני תום 2008 (סוכנויות הידיעות של סוריה, ולבנון, 15 באוקטובר, 2008).

שרי החוץ של סוריה ולבנון חותמים על ההודעה המשותפת בדבר כינון קשרים דיפלומטיים (סוכנות הידיעות הסורית)

שר החוץ הלבנוני פוזי צלוח' מברך על כינון הקשרים הדיפלומטיים בין סוריה ללבנון (הטלוויזיה הסורית).

תגובות להחלטת סוריה לכונן יחסים דיפלומטיים עם לבנון

3. בזירה הלבנונית ברכו הגורמים השונים, הן אלו הנמנים על תומכי סוריה והן אלו הנמנים על מתנגדיה, על הסכמת סוריה לכונן קשרים דיפלומטיים עם לבנון. לברכות נלוותה בחלק מהמקרים ציפייה למהלכים נוספים, שיביאו לשיפור ביחסי השתיים, כגון סימון הגבולות ביניהן. בעוד שבקרוב מתנגדיה של סוריה ניתן היה להבחין לעיתים בנימה של חשדנות כלפי סוריה (מן הסתם בשל החשש כי סוריה לא תחדל לבחוש בענייניה הפנימיים של לבנון), שמרו תומכי סוריה על מידה של איפוק ונמנעו מלצאת מגדרם כדי לשבח את הצעד הסורי. גם ארה"ב, צרפת, מזכ"ל האו"ם ומצרים

ברכו על ההחלטה הסורית. שר החוץ המצרי טרח להזכיר את סוגיית סימון הגבולות המחייבת פתרון בעוד שדובר אמריקאי הביע תקווה כי סוריה תכבד את הביטחון והריבונות של לבנון.

4. להלן עיקרי התגובות לכינון הקשרים הדיפלומטיים:

א. **ראש הממשלה פואד סניורה**, תאר את כינון הקשרים הדיפלומטיים כ"צעד היסטורי" בדרך לקראת ביסוס עצמאות לבנון, ריבונותה וחופש ההחלטה שלה. לדבריו מדובר בצעד יסודי בדרך לחיזוק הקשרים בין סוריה ללבנון על בסיס של כבוד הדדי (אלספיר, 15 באוקטובר, 2008).

בשאר אלכסנדר נפגש עם פואד סניורה, שר החוץ של לבנון (סוכנות הידיעות הסורית)

ב. **סעד חרירי**, מנהיג מחנה מתנגדיה של סוריה בלבנון ("כוחות ה-14 במרץ"), תאר את כינון הקשרים הדיפלומטיים כ"הישג בסיסי בלבנון" (אלמסתקבל, 16 באוקטובר). **וליד ג'ונבלאט**, מנהיג הדרוזים המשתייך למחנה מתנגדיה של סוריה, היה מאופק יותר. הוא תאר את הסכמת סוריה כ"התפתחות חיובית" העולה עם דרישות "כוחות ה-14 במרץ" לקיום קשרים מאוזנים ובריאים עם סוריה". אולם, הוא הוסיף: "אנו מחכים להתפתחויות [בעניין] נושאים נוספים, למשל נושא **קביעת הגבולות** במה שנוגע לחוות שבעא והגבולות האחרים כדי להגיע ליחסים בריאים ואמיתיים עם סוריה" (אלספיר, 15 באוקטובר 2008).¹

ג. **חזבאללה**, הנמנה על מחנה תומכיה של סוריה בלבנון, ברך על הצו אף כי לא יצא מגדרו כדי לשבח אותו. **שיח' נעים קאסם**, סגן מזכ"ל חזבאללה, קרא לחיזוק הקשרים בין המדינות בכל נושא, שהינו לתועלת שני הצדדים (סאנא, 14 באוקטובר). בכיר חזבאללה, שר העבודה הלבנוני **מחמד פניש**, ציין כי כינון יחסים דיפלומטיים הינו צעד חשוב לביסוס קשרים טובים בין שתי המדינות והוסיף כי לבנון זקוקה לקשרים הדוקים עם סוריה בכל המישורים (סאנא, 20 באוקטובר).

ד. **וליד מעלם**, שר החוץ הסורי, אמר במסיבת העיתונאים ביום החתימה על ההסכם כי כוונת סוריה כלפי לבנון הן של אחווה בלבד. הוא הוסיף כי אירועי הטרור האחרונים בדמשק ובטריפולי הוכיחו כי שני העמים חשופים לאותו איום: "מה שאנו עושים משרת את הביטחון

¹ מאז קבלת עצמאותן של סוריה ולבנון לא נפתרו מחלוקות גבול הקיימות ביניהן, כולל סימון הגבול במורדות החרמון ("חוות שבעא"). בתגובה לקריאות מצד אישים לבנונים לסימון הגבול בין סוריה ולבנון הודיע לאחרונה נציג סוריה באו"ם **בשאר אלג'עפרי** כי המדובר בסוגיה דו-צדדית, הקשורה לריבונותן של שתי המדינות, ומחייבות הסכמה בין ממשלות סוריה ולבנון. הוא הוסיף כי "הסיבה האמיתית לאי הצלחתם של מאמצי סימון הגבול המשותף טמונה בהמשך הכיבוש הישראלי של הגולן הסורי, חוות שבעא והחלק הצפוני של הכפר ע'ג'ר" (אלשרק אלכוסט, 31 באוקטובר 2008).

הסורי ובו-זמנית את הביטחון הלבנוני" (אלספיר, 16 באוקטובר). דבריו אלו מכוונים להערכתנו **לטרור האסלאמי הרדיקלי**, הנתפס כאיום על שני המשטרים, והתבטאותו של שר החוץ הסורי מעידה על דחיפות הטיפול באיום זה, שלעיתים "זולג" לסוריה משיטתה של לבנון (מה שלא מפריע למשטר הסורי לסייע לגורמי אלקאעדה הפועלים משטחה נגד כוחות ארה"ב בעיראק).

ה. **אחמד אבו אלעית**, שר החוץ המצרי, ברך על הודעת שרי החוץ של סוריה ולבנון בדברי כינון יחסים דיפלומטיים והגדירה כ"צעד בכיוון הנכון". הוא הוסיף כי חשוב שעל בסיס מהלך זה ייבנו צעדים נוספים שסייעו ליחסי המדינות והזכיר בהקשר לכך את **סוגיית סימון הגבולות בין שתי המדינות** כפי שדורשים הלבנונים (סימז"ת, 16 באוקטובר).

ו. **ארה"ב, צרפת ומזכיר האו"ם** ברכו על ההחלטה. דיבר משרד החוץ הצרפתי הצהיר כי צעד זה יתרום ליציבות באזור. "גורמים אירופיים" ציינו בפני כתב הארץ כי ההכרזה הסורית היא חלק מההתחייבויות שלקחה על עצמה סוריה בקיץ האחרון בתמורה לשבירת הבידוד הבינלאומי עליה (כתבתו של יואך שטרן, הארץ, 15 באוקטובר). **מזכיר האו"ם** ברך על המהלך הסורי וכינה אותו צעד היסטורי. **דיויד ולצ'**, עוזר מזכירת המדינה האמריקאית לענייני המזרח התיכון, טרח להזכיר כי יחסי סוריה עם לבנון היו מקור לבעיות בעבר, וקרא לסוריה לכבד את הביטחון והריבונות של לבנון (ראיון לאלשרק אלאוסט, 23 באוקטובר 2008).

רקע היסטורי ומשמעויות

5. הגם שהיחסים הטעונים בין סוריה ללבנון **עודם רחוקים מהסדרה** הרי הסכמתה של סוריה לכונן יחסים דיפלומטיים עם לבנון מהווה **צעד היסטורי חשוב. שכן, זוהי הכרה פורמאלית ראשונה** של סוריה בעצמאותה וריבונותה של לבנון, מאז קיבלו השתיים את עצמאותן בשנות הארבעים. הכרה זאת מהווה **שינוי יסודי במדיניות הסורית כלפי לבנון** באשר מאז הקמת המדינה הלבנונית העצמאית ("לבנון הגדולה") ע"י המנדט הצרפתי (1 בספטמבר 1920), סרבו הלאומיים הסורים להכיר בעצמאותה וראו בה ישות מלאכותית, בלתי לגיטימית שהוקמה ע"י ה"אימפריאליזם" (רקע ההיסטורי ראו נספח). לשינוי זה יש, להערכתנו, **מספר משמעויות:**

א. **בזירה הפנים- סורית:** מהלך היסטורי זה, שקדמה לו הוצאת הכוחות הסוריים מלבנון ב- 2005 לאחר למעלה מ-30 שנות כיבוש, ממחיש כי הנשיא בשאר אסד, בנסיבות אסטרטגיות מתאימות, **מוכן לבצע שינויים מהותיים**- ולו גם תחת לחץ- במדיניותו של אביו חאפט' אלאסד. השינויים שביצע בשאר בזירה הלבנונית- **פרי אילוצים וקשיים**, ולא פועל יוצא מיוזמה מדינית סורית, היו הן בהפסקת המעורבות הצבאית הישירה **והן ברובד העמוק ביותר** של זניחת תפיסה אידיאולוגית, שהתגבשה עוד בראשיתה של המאה העשרים.

ב. **בזירה הפנים- לבנונית:** האידיאולוגיה ודפוסי הפעולה של סוריה הותאמו ע"י הנשיא בשאר לעידן הנוכחי. **אולם באינטרסים הבסיסיים של סוריה בלבנון**, בנכונותה לקדם אינטרסים אלו ולו גם **באמצעים כוחניים**, ובראייתה את לבנון כ"חצר האחורית" שלה-

בכל אלו לא חל להערכתנו שינויי של ממש. הסורים **ימשיכו לחתור לשימור השפעתם על הפוליטיקה הפנים-לבנונית**, אולם המעורבות הישירה שלהם בלבנון הוחלפה בדפוס המוכר של קידום האינטרסים באמצעות שליחים (Proxies). מנוף עיקרי לקידום ההשפעה הסורית הינו ארגון **חזבאללה**, למרות שנאמנותו הראשונית והבסיסית נתונה **לאיראן**. הדבר מעמיק את **התלות הסורית** בחזבאללה ובו בזמן **מעלה את חשיבות חזבאללה בזירה הפנים- לבנונית**, כארגון הנהנה מתמיכתן המאסיבית של איראן וסוריה כאחד.

מרכזיותו של חסן נצראללה מנהיג חזבאללה בראייה הסורית

חזבאללה כשותף אסטרטגי : תמונותיהם של נשיא סוריה, בשאר אסד, ושל מנהיג חזבאללה נצראללה מונפות זו לצד זו בהפגנה בדמשק

גובלן המופץ בדמשק ובו מופיעה דמותו של חסן נצראללה לצד זו של בשאר אסד. בגובלן אחר המופץ בדמשק מופיעה דמותו של חסן נצראללה יחד עם בכירי המשטר בסוריה. במרכז מופיעות דמויות חאפט' ובשאר אסד, משמאלם שוכת עאצף ומאהר אסד ומימין חסן נצראללה. למטה מופיעה הכתובת : "אומה שראשיה הם אריות לא תכרע לעולם ברך".

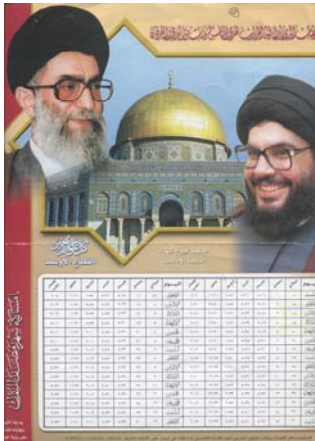
אמן סורי מצייר בדמשק תמונת פורטרט של אסד ונצראללה (16 ליולי 2006) (המקור: <http://www.swissinfo.ch/ara/swissinfo.html?siteSect=43&sid=6916568&ty=st>)

אסד האב, אסד הבן ונצראללה "גברים שהבטיחו וקיימו" (תמונה שצורפה ב-16 לאפריל 2008 בפורום
(<http://www.ma7haba.com/vb/member.php?u=25>)

המשטר האיראני כמקור הסמכות הדתי והפוליטי של חזבאללה

מנהיג חזבאללה חסן נצראללה (מימין) ומנהיג איראן עלי ח'אמנאי (משמאל) כשבתווך כיפת הסלע שבירושלים, מופיעים על לוח לקביעת מועדי צום הרמצ'אן. הלוח נתפס במלחמת לבנון השנייה בכפר כילא שבקרבת הגבול עם ישראל ב-7 באוגוסט 2006. בראיתו של חזבאללה מהווה "המנהיג האיראני" ח'אמנאי את מקור הסמכות הדתי והפוליטי.

כרות ובהם דמויותיהם של מנהיג איראן, ח'אמנאי, ומחולל המהפכה האסלאמית, האיאתאללה ח'מיני, נמצאו בבסיסי חזבאללה בדרום לבנון במלחמת לבנון השנייה. כמו כן נמצאו חומרי הדרכה אידיאולוגיים איראניים. הללו מהווים עדות ברורה ל"יצוא" האידיאולוגיה של המהפכה האיראנית ללבנון.

ג. **ביזרה האזורית:** הוצאת הכוחות הסורים מלבנון והכרת סוריה בעצמאותה ובריבונותה של לבנון, מסמנים **החלשה** במעמדה הדומיננטי של סוריה בלבנון לעומת התחזקות במעמדה של **איראן** ביזרה הלבנונית. בלבנון, המהווה דוגמא אזורית יחידה להצלחת ייצוא המהפכה האסלאמית, נהנית איראן **ממעמד בכורה** בקרב חזבאללה ובקרב העדה השיעית. מעמד זה נוצל ע"י איראן לתמיכה מאסיבית בחזבאללה - צבאית, פוליטית וכספית - שאפשרה הקמת תשתית צבאית נרחבת הכוללת עשרות אלפי רקטות באמצעותה ניתן להתיש את ישראל, על בסיס שיקולי המדיניות האיראנית, ולקדם את השפעת איראן ביזרה הפנים-לבנונית. משמעות הדבר היא ש"הסדר הסורי" הבלעדי בלבנון שאפיין את תקופת

אסד האב, ואת שנותיו הראשונות של בשאר, **הפך עתה ל"סדר איראני-סורי"** (הרבה **בזכות חזבאללה**) והדבר מהווה **הצלחה בולטת למדיניותה של איראן, בחתירתה להגמוניה אזורית.**

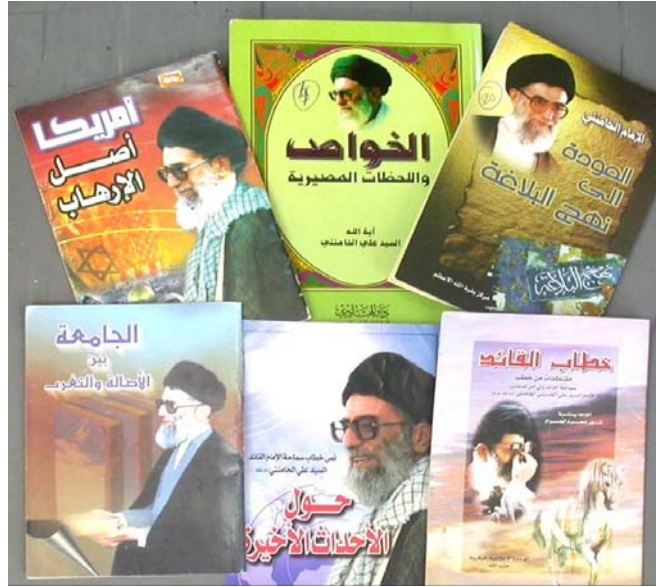
ד. **ביזרה הבינלאומית:** צפוי כי סוריה תנסה למנף את הסכמתה לכינון קשרים דיפלומטיים עם לבנון לשם שיפור תדמיתו של משטרו של בשאר בפני הקהילה הבינלאומית, תוך הצגת בשאר כמנהיג חזק המסוגל למלא הבטחותיו ולמלא תפקיד חיובי באזור (בדגש על **צרפת** ועל **ארה"ב**, בתקופה שלאחר הבחירות). הדבר משרת היטב את עניינה של דמשק להסיר מעצמה את הבידוד הבינלאומי ולהפחית את הלחצים המופעלים על המשטר הסורי, שבהם הסוגיה הלבנונית מילאה ועודנה ממלאת תפקיד מרכזי. צפוי גם כי באמצעות שיפור תדמיתה של סוריה בהקשר הלבנוני ינסה משטר בשאר גם לצבור נקודות בהקשר הסכסוך עם ישראל, במיוחד מול המשטר האמריקאי החדש בעידן שלאחר הבחירות בארה"ב.

6. **מהן הסיבות לשינויים ההיסטוריים שחלו במדיניות הסורית כלפי לבנון?** השינויים הללו לא היו תוצאה של מדינות סורית יזומה **אלא פועל יוצא של חולשתה האסטרטגית של סוריה ותוצאה של לחצים כבדים שהופעלו עליה**, מבחוץ, בעקבות שינויים פנימיים ועל רקע התפתחויות דרמטיות ביזרה הבינלאומית: מותו של חאפט' אסד, שהשליט בלבנון משטר של דיכוי, הביא להפגת היראה שרחשו הלבנונים כלפי המשטר הסורי; ביזרה הבינלאומית סומנה סוריה ע"י ארה"ב כאחת מחברות "ציר הרשע" בעקבות אירועי ה-11 בספטמבר וגבר המאמץ הדיפלומטי האמריקאי-צרפתי להביא לבידודה ולערעור אחיזתה בלבנון; יציאת צה"ל מ"אזור הביטחון" והיערכותו מעבר לגבול הבינלאומי הפחיתה גם היא מהלגיטימציה של הנוכחות הסורית הצבאית בלבנון. כתוצאה מכך גבר ביזרה הפנים-לבנונית כוחם של מתנגדי "הסדר הסורי" והתגבשה בלבנון קואליציה אנטי-סורית סונית-נוצרית-דרוזית, שלא היתה קיימת בעידן אסד האב.

7. תהליכים אלו שכרסמו ב"סדר הסורי" הבשילו עם רצח ראש הממשלה הלבנוני רפיק חרירי שסוריה הואשמה, ועדיין מואשמת, כמי שעומדת מאחוריו (חיסול מתנגדי סוריה בלבנון היה מאז ומתמיד דפוס פעולה מוכר של כל המשטרים הסוריים). הרצח הוביל להקמת תנועת אופוזיציה ל"סדר הסורי" ("כוחות ה-14 במרץ"), למחאה עממית חסרת תקדים בבירות, ובסופו של דבר להוצאתם של כוחות הצבא הסוריים מלבנון בהחלטה חפוזה של בשאר אסד (אסד האב, שעמד בפני אילוצים קשים הרבה יותר, נמנע מלקבל החלטה דומה). **כתוצאה מכך השתנתה המפה הפוליטית הפנים-לבנונית ו"משטר טאיף" הגיע למעשה לסיומו.** למרות שסוריה שיקמה השפעתה בלבנון לאחר מלחמת לבנון השנייה (בעיקר בשל כוחו ויוקרתו של חזבאללה) המשך בשאר להוביל שינויי יסודי במדיניות הסורית כלפי לבנון, שמצאה ביטוי בהסכמתו לכונן יחסים דיפלומטיים עם לבנון.

8. ניתוח מאפייני המדיניות הסורית כלפי לבנון באספקלריה היסטורית ראו נספח.

"ייצוא" האידיאולוגיה האיראנית ללבנון

מבחר פרסומים, שנמצאו בכפרי דרום לבנון במהלך מלחמת לבנון השנייה המעלים על נס את משנתם האידיאולוגית ופועלם של מנהיגי המהפכה האסלאמית באיראן, ובראשם "המנהיג", עלי ח'אמנאי. על ערכי האסלאם הרדיקלי השיעי האיראני מתחנכים לא רק לוחמי חזבאללה, אלא גם בני העדה השיעית בלבנון המהווים מנוף השפעה מרכזי בידי המשטר האיראני.

מאפייני המדיניות הסורית בלבנון²

רקע היסטורי

9. ההסדרים הפוליטיים במזרח התיכון כפי שגובשו לאחר מלחמת העולם הראשונה בשנים 1918-1923, ביתרו את האימפריה העות'מאנית ליחידות מדיניות נפרדות ומנעו הקמת מדינה ערבית מאוחדת, ברוח תביעותיהם של הלאומיים הסוריים. צרפת, שקיבלה את המנדט על סוריה ולבנון, חתרה להקמתה ולחיוקה של ישות לבנונית עצמאית על בסיס הר הלבנון, שנהנה במאה ה-19 ממעמד אוטונומי באימפריה העות'מאנית ("לבנון הקטנה"). בקרב הנוצרים-מארונים, שהיוו את הבסיס לאוטונומיה של הר הלבנון, נהנתה צרפת מאהדה מסורתית וקיימה עימה קשרים פוליטיים, משטריים ותרבותיים, עוד מימי תקופת מסעי הצלב³.

10. על רקע זה, ומתוך עניין להחליש את סוריה בה נתקלה צרפת בהתנגדות, נעתרו הצרפתים לבקשות של מנהיגים נוצרים-מארונים והקימו ב-1 בספטמבר 1920 את "מדינת לבנון הגדולה". המדינה הלבנונית במתכונתה החדשה, עליה הוכרז ע"י הנציב העליון הצרפתי אנרי גורו, כללה את המחוז האוטונומי של הר הלבנון אליו נוספו אזורים נוספים בעלי אופי מוסלמי: העיר בירות, טריפולי והצפון, צידון והדרום ובקעת הלבנון. הנוצרים מארונים בלבנון ראו בהקמת "לבנון הגדולה" את הגשמת מאווייהם, שיאו של מאבק בן מאות שנים לעצמאות ולגבולות טבעיים⁴. לעומת זאת הלאומיים הסוריים, וחלק ניכר מהאוכלוסייה המוסלמית שסופחה להר הלבנון, סרבו מלכתחילה להשלים עם קיומה של הישות העצמאית הלבנונית, שנתפסה על ידם כתוצר של "האימפריאליזם המערבי", והם ראו בהפרדתה מסוריה צעד שרירותי ובלתי צודק. ביטוי לתחושה זאת ניתן למצוא בראיון שהעניק בקיץ 1985 ד"ר ג'ורג' ג'בור יועצו של חאפטי אסד ומנהל "לשכת המחקרים" בארמון הנשיאות הסורי: "סוריה ולבנון, ויתרה מזאת כל סוריה רבתי (בלאד אלשאם)⁵, היו איזור אחד ובמידה מסוימת הן עדיין אזור אחד... אין ספק בכך ששתי המדינות הן מדינה אחת, ויחד עימן ירדן ופלסטיין..." (אלציאד, בירות, 26 ביוני 1985).

² ניתוח ההיסטוריה של המדיניות הסורית כלפי לבנון ראו ספרו של ראובן אבי-רן (ארליך), **המעורבות הסורית בלבנון (1975-1985)**, מערכות 1986.

³ בתקופת מסעי הצלב שיתפו הנוצרים-מארונים פעולה עם הצלבנים ויצרו קשר עם הוותיקן ועם אירופה הנוצרית. החיפוש של המארונים אחר בעל ברית במערב לבש אופי ברור ומפורש יותר במאה ה-16 בימי לואי ה-14. לואי נענה לפניית הפטריארך המארוני ופרס חסותו על העדה ועל הכנסייה המארונית. מאז התבסס מעמדה של צרפת כבעלת החסות על הנוצרים בלבנון עד תום מלחמת העולם השנייה, כאשר מעמדה של צרפת נחלש ואת מקומה ירשה ארה"ב.

⁴ השטחים שסופחו ללבנון שינו באופן דרמטי את צביונה של לבנון בהוסיפם לה אוכלוסייה מוסלמית שתמכה בסוריה בסיפוחם של שטחים אלו טמונים יסודות תחלואיה של לבנון מאז קבלת עצמאותה (1943) ועד עצם היום הזה.

⁵ **בלאד אלשאם**, דהיינו- ארץ הצפון, האזור שמצפון לחצי האי ערב. חבל ארץ זה היווה יחידה טריטוריאלית-מדינית נפרדת תחת שלטון בית אומיה (661-750) ונכלל באימפריה העות'מאנית עד לקריסתה במלחמת העולם הראשונה. משמעות פוליטית מחודשת הוענקה למונח בלאד אלשאם ולשם העתיק "סוריה" (שמקורו הלניסטי) ע"י קומץ צעירים נוצרים בבירות ובדמשק, ראשוני מחולליה של התנועה הלאומית הערבית, במחצית השנייה של המאה ה-19. כיום נכללות באזור זה סוריה, לבנון, ירדן וארץ ישראל.

11. תחת שלטון המנדט הצרפתי (1920-1943) נמנעו הלאומיים הסוריים מלהפוך את בעיית לבנון לסלע מחלוקת עם צרפת. זאת, על מנת שלא לפגוע בהצלחת מאבקם לעצמאות סוריה ומשום שסברו כי הענקת העצמאות לסוריה וללבנון תביא ממילא לביטול "הגבולות המלאכותיים" ביניהן ולא יחודן מחדש בתהליך טבעי. הדבר לא קרא, אולם הסירוב הסורי להכיר בלבנון כמדינה עצמאית וריבונית, ושאיפות האירידינטיות של סוריה כלפי לבנון, וההתנגדות העקרונית לגבולות המלאכותיים שהתוו ע"י ה"אימפריאליזם" לאחר מלחמת העולם הראשונה- כל אלה נותרו מושרשים היטב בתודעת כל המשטרים הסוריים, ומשטרו של חאפטי אסד בכלל זה.

12. לתפיסה סורית זאת היו ביטויים רבים: הכללת לבנון במפות שפורסמו בסוריה בשנות הארבעים והחמישים בגבולותיה המדיניים של סוריה; הימנעות סוריה מלהכיר בגבול הסורי-לבנוני כגבול בינלאומי בין מדינות עצמאיות ולסמן אותו; בסירובם העיקש של הסורים לכונן קשרים דיפלומטיים עם לבנון. הנימוק הסורי הרשמי לסירוב לכונן קשרים דיפלומטיים היה שהדבר אינו נחוץ משום שיחסי השתיים הדוקים כל כך עד שאין צורך לכונן שגרירויות ביניהן. טיעון זה כמובן לא **עמד במבחן המציאות** שכן מערכת היחסים בין סוריה ללבנון, מאז קבלת עצמאותן, התאפיינה בחיכוכים בלתי פוסקים, על רקע מגוון נושאים שבמחלוקת, ובהתערבות בלתי פוסקת של סוריה בענייניה הפנימיים של לבנון. את מקום השגרירויות, כאמצעי להסדרת בעיות שבין שתי המדינות, ממלא גוף בשם **המועצה הסורית- לבנונית העליונה**, הגם שבמקרים רבים טופלו היחסים בערוצים דו- צדדיים, בדרך של **תכתיבים סוריים**, ולא ע"י הדברות בצינורות דיפלומטיים כמקובל בין שתי מדינות עצמאיות⁶.

13. שאיפתה של סוריה להטיל חסותה על לבנון נבעה לא רק ממניעים אידיאולוגיים אלא גם **ממכלול של אינטרסים חיוניים**, שיש לסוריה בלבנון. עיקרם של אינטרסים אלו: **בהיבט הביטחוני**- מניעת חתרנות נגד המשטרים הסוריים, שמקורה בלבנון⁷; **בהיבט המדיני**- ראיית השליטה בלבנון כאמצעי לשיפור מעמדה האזורי של סוריה מול ישראל, העולם הערבי והקהילה הבינלאומית; **בהיבט הצבאי**- מניעת ניצול שיטחה של לבנון ע"י ישראל לאיגוף רמת הגולן ובמקביל- ניצול שיטחה של לבנון להפעלת לחצים על ישראל באמצעות ארגוני טרור שבחסות סוריה בעוד שברמת הגולן נשמר השקט מאז מלחמת יום הכיפורים; **בהיבט הכלכלי**- קידום אינטרסים כלכליים מגוונים לסוריה בלבנון (מקורות מים, עבודת פועלים סוריים, סחר חליפין וכו')⁸.

⁶ עם ההחלטה על הקמת השגרירויות הפכה לכאורה המועצה הסורית- לבנונית העליונה למיותרת. אולם דומה כי הסורים עדיין **אינם ששים לבטלה**. לאחר ההודעה המשותפת על כינון יחסים דיפלומטיים אמר שר החוץ הסורי לעיתונאים כי עניין המועצה הסורית-לבנונית העליונה " ייקבע על פי ההסכמים בין שתי המדינות, ובענינו מועצה זו עודנה קיימת" (סוכנות הידיעות הלבנונית, 15 באוקטובר) בהזדמנות אחרת, אמר וליד אל מעלם כי "אין סתירה וניגוד בין המועצה הסורית- לבנונית העליונה לשגרירות" (סוכנות הידיעות אלג'שרה (לבנון), 2 בנובמבר 2008).

⁷ האינטרס הביטחוני נותר **מרכזי** בראיית המשטר הסורי עד עצם היום הזה. דוגמא לכך הינה התבטאות שר החוץ וליד מעלם בעניין הסכנות הביטחוניות המשותפות בעת החתימה על ההודעה המשותפת בדבר כינון הקשרים הדיפלומטיים.

⁸ ניתוח האינטרסים הללו ראה: ראובן אבי-רן (ארליך), **המעורבות הסורית בלבנון** (מערכות, 1986), עמ' 15- 19.

מאפייני המדיניות הסורית בתקופת חאפט' אסד

14. בשלושים השנים הראשונות לעצמאותה התקשתה סוריה, בשל חולשתה הפנימית ובשל כושר השרידות של המשטר המסורתי הלבנוני, לממש את מכלול האינטרסים הללו. אולם במחצית הראשונה של שנות השבעים, לאחר תפיסת השלטון ע"י חאפט' אסד, חל **שינוי** מהותי במדיניותה של סוריה כלפי לבנון. **סוריה עברה לדפוס חדש של מעורבות אינטנסיבית ישירה בזירה הלבנונית**, תוך השקעת תשומות רבות, צבאיות ומדיניות, עד אשר בסופו של תהליך ממושך ורווי קשיים עלה בידה לכפות את "הסדר הסורי" על לבנון ולדכא את מתנגדיה ובראשם המחנה הנוצרי, שחלקו רקם קשרים הדוקים עם ישראל.

15. בראייתו של חאפט' אסד נתפסה לבנון כחלק המערבי של סוריה רבתי. בהתבטאויותיו הוא הדגיש את זיקתה המיוחדת של לבנון לסוריה הן על רקע אידיאולוגי והן משיקולים מדינית, על מנת לתת לגיטימציה למעורבות הסורית הישירה והמאסיבית. הביטוי הבולט לכך ניתן בנאומו ב-20 ביולי 1976, בעיצומה של מלחמת האזרחים בלבנון, אשר נועד להצדיק את הפלישה הסורית ללבנון: "**בהיסטוריה סוריה ולבנון הן מדינה אחת ועם אחד**... משום כך יש להן אינטרסים וקשרי-קרבה אמיתיים משותפים... ודבר זה גורר בטחון אמיתי משותף..." (רדיו דמשק, 20 ביולי 1976).

16. מלחמת האזרחים בלבנון, שפרצה ב-1975 ומוטטה את המשטר הלבנוני המסורתי, ומלחמת יום הכיפורים ב-1973, העניקו לסוריה הזדמנות אסטרטגית להשתלטות צבאית ובהמשך גם פוליטית על לבנון. הכרסום בכוח ההרתעה של ישראל לאחר מלחמת יום הכיפורים, התמוטטות המשטר הלבנוני המסורתי במלחמת האזרחים, והטראומה האמריקאית כתוצאה ממלחמת וייטנאם הסירו שלושה בלמים, שעד אז הקשו על סוריה להשתלט על לבנון: ההרתעה הישראלית, החסות המערבית וכושר חיותו של המשטר הלבנוני. סוריה ניצלה היטב את "חלון ההזדמנויות" האסטרטגי שנקרה לידיה והחל מאמצע שנות השבעים העלתה את הטיפול בבעיה הלבנונית לראש סדר העדיפויות הלאומי שלה, על חשבון הטיפול בסכסוך עם ישראל לשם החזרת רמת הגולן. בשנה הראשונה של מלחמת האזרחים היתה המעורבות הסורית בלבנון עקיפה אולם החל מ-1976 היא הפכה **למעורבות ישירה**, תוך הפעלת כוחות צבא מאסיביים והשקעת מאמץ פוליטי רב.

17. הרבע האחרון של המאה הקודמת עמד בסימן **התגבשותו של "הסדר הסורי" בלבנון**, בתהליך ממושך, נפתל ורצוף כישלונות. בתהליך זה ניתן להבחין **בארבעה שלבים עיקריים**:

א. **שלב ראשון (1976-1982): הפלישה הסורית ללבנון בעת מלחמת האזרחים.** הצבא הסורי הכניע את מליציות השמאל והפלסטינים (בעלי בריתה המסורתיות של סוריה שפנו נגדה בעת מלחמת האזרחים), ובהמשך נגרר לעימותים צבאיים נגד המחנה הנוצרי. בסופו של דבר השתלט הצבא הסורי על מרבית שטחה של לבנון אולם נמנע מלפרוס כוחותיו על דרום לבנון (שנותרה בשליטת אש"פ, שבנה תשתיתו הצבאית מדרום בשל "קו האדום" שנוצר באמצעות הבנה עקיפה בין סוריה לישראל). בתקופה שקדמה למלחמת לבנון

הראשונה נכשל המשטר הסורי לייצב שליטתו ולהפוך את הישגיו הצבאיים לנכס מדיני והתברר לו, כמו לישראל בהמשך, **שקל יותר לבלוע את לבנון מלעכל אותה.**

ב. **שלב שני (1982-1985): ההתמודדות עם ישראל בעת מלחמת לבנון הראשונה.** סוריה, שסבלה מחולשה צבאית ומבידוד מדיני נגררה בתחילת המלחמה לעימות ישיר עם צה"ל בבקעת הלבנון בו נחלה הפסד בשדה הקרב. הצבא הסורי בלבנון הוכה צבאית הוא לא הובס, ועמוד השדרה שלו לא נשבר. על רקע חולשתה הצבאית נמנעה סוריה מעימות צבאי ישיר עם ישראל, והיא אימצה **מדיניות של מלחמת טרור וגרילה באמצעות שליחים:** סוריה אפשרה את הקמת חזבאללה ע"י משמרות המהפכה האיראנים, סייעה לטרור ולגרילה שבוצעו ע"י חזבאללה ותנועת אמל וטרפדה באמצעות בעלי בריתה בלבנון הסכם ישראלי-לבנוני שהושג בחסות ארה"ב ("הסכם ה-17 במאי"). מדיניותה זאת נחלה הצלחות והביאה בסופו של דבר לנסיגה חד-צדדית של צה"ל מלבנון ללא הסכם מדיני (1985).

ג. **1985-1991: הפיכת לבנון למדינת חסות סורית, בתקופה שלאחר מלחמת הלבנון הראשונה.** זאת תוך ניצול הואקום הפוליטי שנוצר לאחר נסיגת צה"ל, התייצבותו ב"אזור הביטחון" והפסקת מעורבותה של ישראל בענייניה הפנימיים של לבנון. הצבא הסורי הכניע את המחנה הנוצרי האנטי-סורי בהנהגת מישל עון, כבש את המובלעת בהר הלבנון הנוצרית שנוצרה בעת מלחמת האזרחים, פירק את המליציות הלבנוניות (למעט חזבאללה) וחסל או הגלה את מנהיגי הנוצרים (מישל עון, בעל בריתה של חזבאללה כיום, ומי שעמד אז בראש ההתנגדות לסוריה, גלה לצרפת). ישראל, מצידה, נאלצה להוציא את צה"ל מ"אזור הביטחון" באופן חד-צדדי (מאי 2000), תחת לחצי הפיגועים של חזבאללה ובשל התנגדות החברה הישראלית להמשך המעורבות בלבנון.

ד. **1991-2005: שנות השיא של "הסדר הסורי" בלבנון,** אשר הושתת על "הסכם טאיף" (1989), שנתן לגיטימציה ל"סדר הסורי" החדש ו"ליחסים המיוחדים" שבין סוריה ללבנון (יחסים בלתי שוויוניים, שבמסגרתם סוריה כפתה עמדתה על לבנון). במסגרת "משטר טאיף" באה לסיומה מלחמת האזרחים הממושכת, המליציות היריבות, **למעט חזבאללה,** איבדו כוח; מונו נשיא לבנוני וראש ממשלה עושי דברם של הסורים; סוריה השתלטה על הצבא ושרותי הביטחון הלבנונים ולבנון נכבלה לסוריה בהסכמי שיתוף פעולה והגנה שפגעו בריבונותה ובחופש הפעולה שלה⁹. באמצעות כל אלה **ייצב משטרו של חאפט' אסד בתקופה זאת את שליטתו המוחלטת בלבנון** ועלה בידם להפיק ממנה תועלת רבה מדינית, ביטחונית וכלכלית.

⁹ **הסכם טאיף** מה-22 באוקטובר 1989 קבע כי בין סוריה שוררים "יחסים מיוחדים" מתוקף הקירבה ההיסטורית והאינטרסים האסטרטגיים המשותפים, הסורים ניצלו הגדרה זאת כדי לכבול את לבנון ב"הסכם אחווה ושיתוף פעולה" (מאי, 1991) ובהסכם הגנה משותף (יולי 1999). **הסכמים אלו איפשרו לסוריה להתערב בענייניה הפנימיים של לבנון** כל אמת שתחפוץ בעידן בשאר אסד **גם לאחר שסוריה ולבנון תחלפנה שגרירים ביניהן.** נצרי ח'ורי, המזכיר הכללי של המועצה העליונה הסורית-לבנונית, הצהיר (לאחר ההודעה על כינון יחסים דיפלומטיים) כי המועצה תעקוב אחר ביצוע ההסכמים והטיפול בעניינים שבין שתי המדינות, מתוקף ההסכם לשיתוף פעולה ומתוקף הסכם טאיף. הוא ציין כי הסכם האחוה ושיתוף הפעולה והמוסדות המשותפים לסוריה וללבנון מהווים ביטוי לתפיסת **ייחודיותם** של היחסים בין שתי המדינות (סוכנות הידיעות הסורית, 19 באוקטובר 2008). קרי- סוריה עדיין לא הפנימה את תפקיד השגרירויות והדיפלומטיה היחסי שתי המדינות....

תמורות במדיניות הסורית בלבנון בעידן בשאר אסד

18. "הסדר הסורי" בלבנון (או משטר טאיף) נשחק בהדרגה בשנים 2000-2005 בשל שינויים דרמטיים שחלו בסוריה, בלבנון ובאזור כולו: **מותו של חאפט' אסד**, שהשליט בלבנון משטר של דיכוי, ועליית בנו בשאר, הביאו להפגת היראה שרחשו הלבנונים כלפי המשטר הסורי שאיבד את כושר ההרתעה שלו; בזירה הבינלאומית סומנה סוריה כאחת מחברות "**ציר הרשע**" בעקבות אירועי ה-11 בספטמבר 2001 וגבר המאמץ הדיפלומטי האמריקאי-צרפתי להביא לבידודה ולערעור אחיזתה בלבנון. יציאת צה"ל מ"אזור הביטחון" (מאי 2000) תרמה גם היא להתעוררות אנטי-סורית כתוצאה מכך בזירה הפנים-לבנוני גבר כוחם של מתנגדי ה"סדר הסורי" הן בקרב המחנה הנוצרי והן בקרב הסונים ונחלשה השפעתה של סוריה בקרב מתנגדיה (שחזרו והרימו ראש), אך גם בקרב תומכיה.

19. התהליכים שכרסמו ב"סדר הסורי" הבשילו עם רצח ראש הממשלה הסוני רפיק ח'רירי (2005), שסוריה הואשמה כמי שעומדת מאחוריו. הרצח הוביל להקמת תנועת אופוזיציה ל"סדר הסורי" (כוחות ה-14 במרץ), למחאה עממית חסרת תקדים בבירות, ולהוצאתם של כוחות הצבא הסוריים מלבנון בהחלטה חפוזה של בשאר אסד (לאחר שהות של יותר מ-30 שנים, מאז 1976). כתוצאה מכך השתנתה המפה הפוליטית הפנים-לבנונית **ומשטר טאיף הגיע למעשה לסיומו**. הסכמתה של סוריה לכונן יחסים דיפלומטיים עם לבנון (14 אוקטובר 2008) היוותה ביטוי נוסף לשינויים שחלו במדיניות הסורית כלפי לבנון.

20. **המשמעות המרכזית של תום עידן "הסדר הסורי" בלבנון הינה איבוד ההשפעה הבלעדית שהיתה לסוריה על הפוליטיקה הלבנונית**. ארגון חזבאללה, שחאפט' אסד התייחס אליו בבחינת "כבדהו וחשדהו", הפך (בסיוע איראני-סורי) **לארגון בעל יכולות צבאיות סמי-מדינתיות**. יכולות אלו, שבמרכזן תשתית של עשרות אלפי רקטות, מהוות **איום על העורף הישראלי** ובו בזמן **מחזקות מעמד חזבאללה (ומעמד איראן)** בזירה הפוליטית הפנים-לבנונית (כפי שהומחש היטב **בהסכם דוחה** ב-20 במאי 2008, שהעניק לחזבאללה וטו על החלטות ממשלת לבנון). **הפיחות שחל בהשפעה הסורית בלבנון באיפא במקביל לתהליך התחזקות ההשפעה האיראנית בלבנון** הן באמצעות **חזבאללה** והן באמצעות **בני העדה השיעית** (שכוחם הפוליטי, הכלכלי והדמוגרפי נמצא בעלייה).

21. **לסיכום:** תחת משטר בשאר אסד נאותה סוריה לכונן קשרים דיפלומטיים עם לבנון ובכך **הסכימה לוויתור אידיאולוגי רב חשיבות**. כשלוש וחצי שנים לפני כן עברו דפוסי הפעולה שלה בלבנון שינוי בסיסי עם הוצאת הכוחות הסוריים בלבנון לאחר כשלושים שנות כיבוש. אולם למרות זאת **האינטרסים החיוניים של סוריה בלבנון לא השתנו, נכונותו של המשטר הסורי לקדם אינטרסים אלו גם תוך שימוש באמצעים כוחניים נותרה בעינה ולסוריה יש עדיין השפעה רבה בזירה הפנים-לבנונית**. במצב החדש שנוצר, **איבדה סוריה את מעמד הבכורה** ואת והבלעדיות שהיו לה בלבנון בתקופת אסד האב. ה"סדר הסורי" שגובש במאמץ רב ע"י חאפט' האב הפך בתקופת בשאר הבן ל"**סדר איראני-סורי**" אותו יש לראות בהקשר אזורי רחב יותר, **כביטוי להצלחה של איראן במסגרת חתירתה להגמוניה אזורית**.